

GIPERAKTIV BOLALAR BILAN ISHLASH MEZONLARI

Musayeva Latofat Qodirnazarovna

*Sirdaryo viloyati Sayxunobod tumani 4-sonli
umumta'lim maktabi amaliyotchi psixologi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada diqqat yetishmasligi va giperaktivlik sindromi (DYGS) mavjud bo'lgan bolalar bilan ishlashning pedagogik va psixologik mezonlari tizimli ravishda yoritilgan. Giperaktiv bolalarning neorofiziologik va xulq-atvor xususiyatlari, ularning ijtimoiy-pedagogik muhitga moslashishidagi qiyinchiliklar va bu muammolarni korreksiya qilishda qo'llaniladigan zamonaviy metodikalar tahlil qilingan. Shuningdek, maqolada ota-onalar va pedagoglar uchun bolaning ta'limiy va emotsional adaptatsiya jarayonini yengillashtiruvchi, ilmiy asoslangan amaliy mezonlar va tavsiyalar majmuasi ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: giperaktivlik, diqqat yetishmasligi, DYGS, xulq-atvor mezonlari, pedagogik yondashuv, psixologik korreksiya, adaptatsiya, emotsional barqarorlik, kognitiv rivojlanish, sensor integratsiya.

Kirish

Hozirgi zamon fundamental pedagogikasi va amaliy psixologiyasida eng ko'p muhokama qilinadigan, shu bilan birga alohida professional e'tibor talab etadigan dolzarb masalalardan biri - giperaktiv bolalar bilan ishlashning ilmiy-metodik tizimini to'g'ri tashkil etishdir. Tibbiyot va psixologiyada diqqat yetishmasligi va yuqori harakatchanlik sindromi (DYGS) deb ataluvchi ushbu holat shunchaki bolaning erkaligi, inijqligi yoki oilaviy tarbiyaning yetishmasligi mahsuli bo'lmay, balki bosh miya qobig'i osti tuzilmalarining funksional yetilmaganligi va neorofiziologik o'ziga xosliklar bilan bog'liq murakkab sindromdir. Zamonaviy shiddatli axborot asrida bunday bolalarning soni yil sayin ortib borayotgani sababli, ularning maktabgacha ta'lim va maktab muhitiga moslashishi, tengdoshlari bilan destruktiv (salbiy) to'qnashuvlarsiz muloqotga kirishishi hamda kognitiv (bilish) jarayonlarini rivojlantirishi uchun ilk simptomlar ko'ringandayoq differensial (tabaqalangan) psixologik-pedagogik mezonlarni aniq belgilab olish va amaliyotga tatbiq etish hayotiy zaruriyatga aylanmoqda.

Asosiy qism

Giperaktiv bolalar bilan ta'lim-tarbiya ishlarini tashkil etishda birinchi navbatda kognitiv va sensor xususiyatlarni inobatga oluvchi maxsus metodik mezonlar tizimini yaratish lozim. Bunday bolalarning asab tizimi qo'zg'alishga moyilligi va tormozlanish (o'zini to'xtatish) funksiyasining zaifligi sababli, dars jarayonida uzoq vaqt bir xil statik holatda o'tirish ularda kuchli emotsional toliqish va agressiyani

keltirib chiqaradi, shu bois dars mashg'ulotlarini 15-20 daqiqalik qisqa kognitiv bloklarga bo'lish hamda ularni jismoniy daqiqalar (dinamik tanaffuslar) bilan almashtirib turish mezonini joriy etish shart. Shuningdek, verbal (og'zaki) jazolash, ommaviy tanbeh berish va qat'iy taqiqlar giperaktiv bolalarda asab tizimining himoya reaksiyasini yoqib, vaziyatni yanada og'irlashtiradi; aksincha, "ijtimoiy rag'batlantirish va ijobiy mustahkamlash" mezoniga tayanib, bolaning darsdagi har bir kichik urinishi, diqqatini jamlagan lahzalari uchun uni rag'batlantirish, uning energiyasini jismoniy faollikka (sport, ritmika, sensor o'yinlar) to'g'ri yo'naltirish uning xulq-atvorini ijobiy tomonga o'zgartirishning eng samarali yo'lidir.

Ikkinchi tomondan, giperaktiv bola shaxsini korreksiya qilish va uning ijtimoiy adaptatsiyasini ta'minlash faqatgina ta'lim muassasasi doirasida cheklanib qolmay, maktab va oila o'rtasidagi "yagona psixologik makon" mezoniga asoslanishi shart. Ta'lim muhitida o'qituvchi bunday bolani chalg'ituvchi omillardan (deraza, eshik, o'yin burchaklaridan) uzoqroq, vizual va taktil (tegish orqali) kontakt oson bo'lgan birinchi partaga o'tqazishi, dars davomida unga doskani artish, daftarlarni yig'ish kabi motorik harakat talab qiladigan ijtimoiy topshiriqlarni yuklashi bolaning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi va diqqatini jamlaydi. Uy sharoitida esa ota-onalar tomonidan kun tartibini (uyqu, ovqatlanish, dars tayyorlash va dam olish vaqtlarini) daqiqasigacha qat'iy rejalashtirish, asab tizimini qo'zg'atuvchi tashqi stimulyatorlarni - gadjetlar, agressiv videoo'yinlar, televizor ko'rish vaqtini kuniga 30 daqiqagacha cheklash va oilada barqaror, emotsional tinch mikromuhitni asrash bolaning psixofizik rivojlanishini izga soluvchi eng fundamental mezon hisoblanadi.

Xulosa

Umumiyashtirib aytganda, giperaktiv bolalar bilan ishlash metodologiyasi individual yondashuv, cheksiz sabr-toqat, tizimlilik va yuqori darajadagi professional kompetensiyani talab etuvchi uzluksiz pedagogik jarayondir. Giperaktivlik - bu bolaning umrbod davom etadigan nuqsoni emas, balki to'g'ri shakllantirilgan pedagogik mezonlar, o'z vaqtida ko'rsatilgan psixologik korreksiya va oilaviy qo'llab-quvvatlash yordamida o'smirlik davriga borib kompensatsiya bo'ladigan (o'tib ketadigan) holat bo'lib, bu yondashuv kelajakda bolaning nafaqat xulqini muvozanatlash, balki uning tabiatan yuqori bo'lgan intellektual va ijodiy salohiyatini jamiyat ravnaqi uchun to'laqonli yuzaga chiqarish imkonini beradi.

Shuningdek, mazkur mezonlarning muvaffaqiyati nafaqat qo'llanilayotgan metodikalarga, balki bola atrofidagi kattalarning hissiy barqarorligi va bir xil talabni o'rtaga qo'ya olishlariga ham bog'liqdir. Amaliyotda jazolash choralariidan butunlay voz kechib, bolaning qiziqishlariga mos keladigan ijodiy muhit yaratish uning jamiyatda o'z o'rnini topishini tezlashtiradi. Zero, o'z vaqtida to'g'ri yo'naltirilgan

giperaktiv bola kelajakda noodatiy fikrlaydigan va yuqori natijalarga erisha oladigan yetuk shaxs bo'lib yetishadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. G'oziyev E.G'. *Umumiy psixologiya*. - Toshkent, 2010.
2. Nishonova Z.T., Kamilova N.G'. *Rivojlanish psixologiyasi. Pedagogik psixologiya*. - Toshkent, 2018.
3. Брызгунов И.П., Касатикова Е.В. *Непоседливый ребенок, или все о гиперактивных детях*. - М.: Институт Психотерапии, 2002.
4. Мони́на Г.Б., Лютова-Едкиева Е.К. *Гиперактивные дети: Психолого-педагогическая коррекция*. - СПб.: Речь, 2007.
5. Заваденко Н.Н. *Гиперактивность и дефицит внимания в детском возрасте*. - М.: Академия, 2005.
6. Shoumarov G'.B. va boshqalar. *Oila psixologiyasi*. — Toshkent: "Sharq" nashriyoti, 2010.